

Prof. dr. Marenglen VERLI

## AZEM GALICA, PRIJËS DHE LUFTËTAR I MADH PËR ÇLIRIMIN E KOSOVËS\*

**D**renica ka qenë gjithmonë pjesëmarrëse në luftërat e pandërprera për çlirim kombëtar e shoqëror. Në dhjetor të vitit 1889 në Galicë, një prej fshatarve të kësaj krahine në zemër të Kosovës, në një familje të njohur për patriotizëm, u lind Azemi. Fëmijëria e tij kaloi si ajo e shumë bijve të tjerë të Kosovës martire. Humbi babanë në luftë kundër pushtuesit osman, që në moshën 15 vjeç dhe mësoi se trimat rrallherë vdesin në shtrat. Dashuria për atdhe dhe dëshira për ta parë atë të lirë e rreshtoi në vitin 1910, përkrah luftëtarëve veteranë në kryengritjen e fuqishme antiosmane të Kosovës. Dy vjet më vonë përsëri u ndodh në detin e Kryengritjes së Përgjithshme për pavarësi, që përfshiu mbarë trevat shqiptare. Qysh atëherë Azemi nuk i lëshoi më armët nga dora.

Fitorja historike e 1912-ës ishte cunguar. Fqinjët agresivë me bekimin e Fuqive të Mëdha ndanë nga trangu i Shqipërisë gjysmën e viseve dhe i futën nën një zgjedhë të re. Pushtuesit serbë dhe malazezë nëpërmjet një politike të përbindshme shfarosëse

nguteshin të shkombëtarizonin tokat e pushtuara. Brenda pak viteve u likuiduan dhe u shpërngulën mbi njëqind e tridhjetë mijë shqiptarë. Por shqiptarët nuk gjunjëzoheshin. Në fillim në frontin e Podujevës e pastaj në malet e Drenicës, Azemi shkrinte plumb mbi ushtarët e krajlit serb. Një ditë e kapin në befasi dhe e mbyllin në kampin e shfarosjes në Runik. Jashtë telave me gjemba, mund të dilnin vetëm kufomat e ngrira. Nga ky ferr, në fillim të vitit 1913, trimi çau përmes plumbave dhe u arratis.

Terrori nuk mund ta shtrojë një popull që lufton për liri e bashkim kombëtar. Në luftime me çetat kryengritëse mijëra ushtarë pushtues humbën jetën gërgjeve e përrenjve të Kosovës, të sakrifikuar pa dhimbje nga zotërinjtë e tyre. Dikur Azemin përsëri e kapën dhe e internuan. Këtë herë në kampin e Pozharevcit, në thellësi të Serbisë, por përsëri ai u arratis në pranverë të 1915-ës.

Emri i Azem Galicës shpejt u bë tmerr për pushtuesit. Me çetën e tij ai shfaqej kudo, shpërthente, godiste, asgjësonte dhe zhdukej si era. Popullin e kishte krah, sepse luftëtarët e lirisë ishin bijtë e tij, luftonin për realizimin e aspiratave të tij.

Pas Luftës së Parë Botërore, qarqet drejtuese të Serbisë, të cilat e ndjenin veten sunduese të shtetit Serbo- Kroato- Slloven (që mori emrin Mbretëria Jugosllave në vitin 1929), rifilluan politikën e vjetër në Kosovë, në Rrafshin e Dukagjinit, në Maqedoninë perëndimore, në Malin e Zi jugor e kudo ku banonin shqiptarët. Luftëtarët e lirisë, pa iu ftohur tytat e pushkëve nga betejat me ushtrit pushtuese asutro- hungareze dhe bullgare, dhanë përsëri kushtrimin. Azemi u vu në krye të çetave në

Drenicë e rrethina, qendrës së dhjetëmijë burrave që shpërthyen kryengritjen e vitit 1919. Vitet kalonin dhe qëndresa vazhdonte. Pushtuesi gjakosej, tradhtarët ndëshkoheshin. Azemi ishte shpirti i çetave kosovare. Për të thureshin legjenda. Goditej armiku njëherësh në vende të ndryshem nga çeta të ndryshme, e kudo gjëmonte tjiirja: "O, prite Azem Galicën"! Raporte të çoroditura shkonin në Beograd dhe krijohej përshtypja se Azemi ishte kudo.

Pranë trimit në çdo hap, nga beteja në betejë, luftonte heroikisht Shota, gruaja e tij besnike. Ndonëse kishte humbur njëzet e dy pjesëtarë të familjes, ajo nuk ligështoj dhe ishte shembull qëndreueshmërie për gjithë luftëtarët. Në kushte shumë të vështira, përballë kundërshtarëve të pabarabartë numërikisht e të armatosur me të gjitha mjetet e luftës, kryengritësit e udhëhequr nga çifti i pashembullt dinin të fitonin, të krijonin edhe zona të lira. Vetëm për mbrojtjen e Zonës së lirë në Drenicë, të quajturës "Arbania e Vogël", u zhvilluan 60- 70 luftime.

Krahas çetave të Drenicës çeta të tjera të shumta luftonin edhe në Rahovec, Istog, Pejë, Prizren, Gajkovë, Gjilan e Llap, Rugovë e Plavë e deri në Dibër, Kërçovë e më tej. Sipas direktivave të Komitetit "Mbrojtja Kombëtare e Kosovës", ato koordinonin veprimet dhe i vinin në ndihmë popullsisë dhe njëra-tjetrës. Azemi i respektonte bashkëluftëtarët e tij të afërt e të largët. Pyetjes së një plaku nga Gradica, në një kënd më trim se veten, Azemi iu përgjigj: "Po ku ke ndigjue ti se Azemi Bejta lufton e shokët e tij rrijnë?! Besa more mixhë, kur kujtoj trimëritë e Mehmet Kojuhit bash gjunjët po më dridhen..."

Autoritetet serbe përpiqeshin t'i quanin "banda

kaçakësh" çetat e luftëtarëve të lirisë. Në fakt ato ishin njësi të kryengritjes së gjerë popullore, shumëvjeçare, me karakter të qartë kombëtar. Programi i përpunuar nga Komiteti "Mbrojtja Kombëtare e Kosovës" që zbatonin çetat, është prova më e mirë për këtë. Për këtë dëshmojnë edhe **"Tetë pikat e Azem Galicës"**, formuluar nga ideologët e Lëvizjes, të cilat ai ia paraqiti përfaqësuesit të krajlit në Zhabar, në emër të kryengritjes dhe popullit të Kosovës, ku, midis tjerash, thuhej: "Të njihet e drejta e popullit shqiptar të Kosovës, për t'u bashkuar me Shqipërinë...", " të ndalohen menjëherë vrasjet, djegiet, plaçkitjet kundër shqiptarëve..."

Dëshmi se bëhej fjalë për një lëvizje të pastër kombëtare, të papërlyer nga shovinizmi, ishte edhe "Programi i përgjithshëm për veprimtarinë e kryengritjes 1919", ku thuhej se: "Përveç ushtrisë dhe xhandarmërisë së armikut, popullsia civile nuk mund të preket...Çetat (ose komitat) shqiptare nuk kanë kompetencë me djegë shtëpi, kisha dhe ndërtesa të tjera...Plaça (grabitja) kryekqput është e ndaluesme...Të ruhet nderi i grave dhe çikave serbe si i shqiptarëve..."

Kryengritësit kosovarë, krahas veprimtarisë në Kosovë, ndihmuan edhe në konsolidimin dhe demokratizimin e Shtetit Shqiptar të kufijve të 1913-ës. Në ballafaqimet politike në Shqipëri, ata u rreshtuan kryesisht me anën e opozitës, për ç'arsye mbështetën më 1924 Revolucionin e Qershorit. Detyrën e çlirimit të tokave shqiptare të robëruara kryeluftëtari i Drenicës, Azem Galica, e shihte pikërisht nga ky pozicion. Por ky aktivitet dyplanësh kishte risk të rëndë. Për këtë dy kryeministra njëri në Beograd, më 1920, dhe tjetri në

Tiranë, më 1923, i dhanë të njëjtin dënim: **me vdekje!**

~~Azemi dhe lëvizja çlirimtare në Kosovë konsideroheshin si një pengesë e madhe në koniukturat rajonale që po rikrijoheshin në mesin e viteve 20, prandaj, para se të organizohej përmbysja politiko- ushtarake e dhjetorit 1924 në Shqipëri, u godit Lëvizja kryengritëse përtej kufirit, në Kosovë. Rreth 3.000 forca të rregullta të pajisura më së miri i bënë një rrethim të trefishtë më 15 korrik 1924 Zonës së Lirë në Drenicë. Për atë luftim të rreptë populli këndon:~~

*Krisi topi na i ra kullës,  
Çka ka kulla që po dridhet?  
Azem Bejta nuk po lidhet,  
Lumja kulla kë ka Brenda,  
Azem Bejtën me shtatë zemra...*

Çeta e çau rrethimin atë ditë të nxehtë të korrikut 1924, por prijësi legjendar ishte plagosur rëndë. Pas vdekjes, shpella e quajtur "Çuku që kërcet", midis Përçevës dhe Gllarevës, fsheu nga armiqtë trupin e heroit. Por vdekja e Azemit nuk ishte fundi për thirrjen "O..., prite Azem Galicën". Ajo jehoi edhe për shumë kohë në Kosovë, duke shkaktuar hutim e tronditje tek armiqtë, shpresë e besim në popull. Çeta vazhdonte luftën me thirrjen e Heroit...

Në vitin 1971, me përpjekjet vullnetare të disa fshatarëve, punëtorëve e intelektualëve kosovarë, eshtrat u nxorën nga thellësia vertikale e shpellës prej 82 metrash dhe u rivarrosen me nderime në fshatin e tij të lindjes. Më 25 korrik 1990 në Galicë u bë një tubim i madh popullor, ku morën pjesë rreth 20 mijë

vetë. Bashkëluftëtari i Azemit, 111 vjeçari Rushit Godeni, zbuloi obeliskun e ndërtuar në kujtim të prijësit legjendar.

Për jetën dhe veprën në shërbim të kombit e të atdheut, Azem Galica ka merituar respekt e vlerësim, që është shfaqur në mjaft raste edhe nga drejtues të Republikës së Shqipërisë. Më 26 janar 1993, ai u dekorua me Dekret presidencial nr. 435, me **Urdhërin e Lirisë të Klasit të Parë**.

---

*\*) Kjo kumtesë është botuar nga autori më 2006, në librin : "Nga Kosova për Kosovën".*